

Original Research Paper

Analysis of the challenges and solutions of development of bird tourism in Iran

Rasoul Abbasi, Mohammadreza Fallah, Seyedeh Sahar Zamani*

Department of Business Management, Faculty of Humanities, Hazrat-e Masoumeh University, Qom, Iran

---

Key Words

Tourism industry
Ecotourism
Bird development challenges and solutions

Abstract

Introduction: Natural attractions of wildlife, especially birds, should be considered as a good opportunity to develop the tourism industry, especially that by replacing the bird-hunting culture with bird-watching, we can help preserve and protect this natural asset. Therefore, the purpose of this study is to identify challenges and solutions for the development of bird watching tourism in Iran.

Materials & Methods: This research is applied in terms of purpose, descriptive in terms of data collection and qualitative in terms of approach. The statistical population includes experts in the field of bird tourism. The sampling method is the snowball method and 16 experts were interviewed and the data were examined by content analysis method.

Results: Experts believe that for the development of this industry, there are environmental, cultural, economic and welfare, management and advertising marketing challenges. Also identified strategies are 1- empowerment strategies including culture building, continuing education, advertising and marketing, promotion of bird watching entrepreneurship, participation of indigenous people and effective management of tourism organizations and 2- capacity building strategies, including the provision of tourism infrastructure, facilitating the legal movement of foreign tourists, improving environmental conditions, sustainable security, targeted investment and enhancing hospitality capacity.

Conclusion: Wildlife attraction is one of the natural attractions that has been neglected. There are many challenges to the development of bird watching tourism in Iran such as the lack of a well-planned program by organizations, the lack of amenities, services and health for tourists, the lack of accommodation units and poor financial infrastructure. This research showed to solve these challenges and develop bird watching tourism in Iran, multiple help is needed from the government, local institutions and the people.

---

* Corresponding Author's email: saharzamani162@gmail.com

Received: 30 March 2021; Reviewed: 7 May 2021; Revised: 28 June 2021; Accepted: 4 August 2021

(DOI): 10.22034/AEJ.2021.292845.2573

مقاله پژوهشی

واکاوای چالش‌ها و راهکارهای توسعه گردشگری پرندنگری در ایران

رسول عباسی، محمدرضا فلاح، سیده سحر زمانی*

گروه مدیریت بازرگانی، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه حضرت معصومه (س)، قم، ایران

کلمات کلیدی

صنعت گردشگری

بوم‌گردی

چالش‌ها و راهکارهای توسعه پرندنگری

چکیده

مقدمه: جاذبه‌های طبیعی حیات وحش به‌ویژه پرندگان را بایستی به‌عنوان فرصتی مناسب برای توسعه صنعت گردشگری قلمداد کرد خصوصاً این‌که با جایگزینی فرهنگ شکار پرندگان در طبیعت با بازدید از پرندگان می‌توان به حراست از این سرمایه طبیعی کمک نمود. لذا هدف از این پژوهش، شناسایی چالش‌ها و راهکارهای توسعه گردشگری پرندنگری در ایران است.

مواد و روش‌ها: این پژوهش از نظر هدف، کاربردی، از نظر نحوه گردآوری داده‌ها توصیفی و از نظر رویکرد، پژوهشی کیفی است. جامعه آماری شامل خبره‌های حوزه گردشگری پرندنگری است. روش نمونه‌گیری، گلوله برفی است که با ۱۶ خبره مصاحبه انجام و داده‌ها با روش تحلیل مضمون بررسی شد.

نتایج: خبرگان معتقدند جهت توسعه این صنعت، چالش‌های محیط زیستی، فرهنگی، اقتصادی و رفاهی، مدیریتی و تبلیغی - بازاریابی وجود دارد. هم‌چنین راهبردهای شناسایی‌شده عبارتند از: ۱- راهبردهای توانمندساز مشتمل بر فرهنگ‌سازی، آموزش مستمر، تبلیغات و بازاریابی، ترویج کارآفرینی پرندنگری، مشارکت افراد بومی و مدیریت مؤثر سازمان‌های گردشگری و ۲- راهبردهای ظرفیت‌ساز مشتمل بر تأمین زیرساخت‌های گردشگری، تسهیل تردد قانونی گردشگران خارجی، ارتقای شرایط محیط زیستی، امنیت پایدار، سرمایه‌گذاری هدفمند و ارتقای ظرفیت میهمان‌نوازی.

بحث و نتیجه‌گیری: پرندنگری در میان ظرفیت‌های گردشگری کشور، مورد غفلت واقع شده است. چالش‌های زیادی بر سر راه توسعه گردشگری پرندنگری در ایران وجود دارد مانند نبود برنامه مدون از سوی سازمان‌ها، کمبود امکانات رفاهی، خدماتی و بهداشتی برای گردشگران، کمبود واحدهای اقامتی و زیرساخت‌های مالی نامساعد. این پژوهش نشان داد برای رفع این چالش‌ها و توسعه گردشگری پرندنگری در ایران، کمک و مساعدت چندگانه دولت، نهادهای محلی و مردم مورد نیاز است.

مقدمه

امروزه صنعت گردشگری به‌عنوان یک صنعت مهم و درآمدزا از جایگاه ویژه‌ای برخوردار گردیده است و جوامع برای پیشرفت در این زمینه باید تمام تلاش خود را به‌کار گیرند و اقدامات و رهنمودهای لازم را انجام دهند. صنعت گردشگری از مهم‌ترین و تأثیرگذارترین صنایع جوامع امروزی است و به‌دلیل تأثیرات مثبتی که روی ابعاد مختلف زندگی بشر از جمله ابعاد اقتصادی، اجتماعی، محیط زیستی و کالبدی کشورهای جهان می‌گذارد و سبب توسعه و پیشرفت در این زمینه‌ها می‌گردد، در قرن ۲۱ به‌تدریج به‌عنوان دومین صنعت مهم دنیا برشمرده شده است (۱). اکوتوریسم (Ecotourism) یا بوم‌گردی بخش مهمی از صنعت گردشگری است زیرا مسئولیت سفر به مناطق طبیعی را دارد و باعث ارتقاء و حفاظت از محیط‌زیست می‌گردد و برای جوامع محلی مزایای زیادی دارد و هدف آن تعادل رشد اقتصادی، منافع اجتماعی و حفاظت از محیط زیست است (۲). بوم‌گردی، مسافرت با مسئولیت‌پذیری به مناطق طبیعی است که محیط‌زیست را محافظت می‌کند و به‌زیستی مردم محلی را بهبود می‌بخشد (۳) و در واقع ابزاری قوی است که نفع اقتصادی و اجتماعی به جوامع می‌رساند و آن‌ها را ترغیب به حمایت از حفاظت محیط‌زیست می‌کند (۴). بوم‌گردی مبتنی بر جامعه نه تنها به ساکنان محلی اجازه می‌دهد سهمی در حفظ مناطق طبیعی داشته باشند بلکه به‌عنوان نوعی توسعه پایدار در جهت حفظ فرهنگ و معیشت سنتی و نیز ایجاد درآمد برای اعضای جامعه عمل می‌کند (۵). بوم‌گردی می‌تواند مردم محلی را توانمند سازد (۶). گردشگری حیات وحش یکی از مهم‌ترین انواع بوم‌گردی است. تنوع گسترده حیوانات و زیست‌بوم آن‌ها، این نوع سفر را بسیار متنوع کرده است. در این میان، تماشای پرندگان یا پرندنگری یکی از مهم‌ترین انواع گردشگری حیات‌وحش است (۷). گردشگری پرندنگری ظرفیت مطلوبی جهت ایجاد اثرات مثبت برای مناطق حفاظت‌شده و روستاها دارد و این نوع فعالیت از پایدارترین انواع فعالیت‌های گردشگری محسوب می‌شود (۸). ایران به‌دلیل تنوع زیستگاهی، دوسوم پرندگان خاورمیانه را در خود جای داده است. این در حالی است که سهم آن از پرندنگری دنیا در مقایسه با سایر کشورها بسیار محدود است. علی‌رغم این که بخش بزرگی از کشور ایران دارای آب‌وهوای خشک و نیمه‌خشک است، باز هم گونه‌های پرندگان ایران بسیار غنی و متنوع است. در ایران، تالاب‌ها به‌عنوان منابع اصلی بوم‌گردی و پرندنگری در نظر گرفته می‌شوند (۹). در پژوهش‌های متعددی، تنوع زیستی پرندگان در مکان‌های مختلفی در ایران معرفی شده است مانند تالاب‌های پلدختر (۱۰)، پارک ملی کلاه قاضی (۱۱)، منطقه شکار ممنوع تالاب میقان اراک (۱۲)، نواحی حفره‌ای و تاج بسته جنگلی پارک ملی گلستان (۱۳) و دریاچه سد شهدای رامشیر (۱۴). راهبردهای جاری برای توسعه گردشگری در ایران ناکارآمد بوده و رویکرد راهبردی برای توسعه گردشگری کاملاً ضروری و ارزشمند است (۱۵). بوم‌گردی مبتنی بر پرندنگری به دلیل جذابیت‌هایی که برای گردشگران دارد و هم‌چنین مزایای زیادی

که برای جوامع بالأخص بهبود معیشت مردم محلی دارد، ظرفیت زیادی در جذب گردشگران دارد و می‌تواند درآمد قابل توجهی برای کشور میزبان به ارمغان آورد. گردشگری پرندنگری از زمره صنایع مهم دنیا محسوب می‌گردد که می‌تواند موجب پیشرفت‌های اقتصادی، اجتماعی، محیط زیستی و غیره گردد. از این رو، با توجه به کمبود پژوهش‌های انجام‌شده در حوزه توسعه پرندنگری در کشور، مسئله اساسی این پژوهش، آن است که راهبردهای توسعه گردشگری پرندنگری در ایران چیست. تماشای حیات وحش، یک زیرمجموعه از گردشگری بوم‌گردی است و اشکال مختلفی دارد، از تماشای حیوانات در اسارت یا نیمه اسارت (به‌عنوان مثال یک پارک طبیعت یا باغ وحش) تا مشاهده آن‌ها در زیستگاه طبیعی آن‌ها. حیات‌وحش به‌عنوان حیوانات غیر اهلی تعریف می‌شود (۱۶). گردشگری حیات وحش می‌تواند غیرمصرفی باشد شامل فعالیت‌هایی مانند مشاهده و عکاسی، یا مصرفی، به‌عنوان مثال شکار در حیات‌وحش (۱۷). گردشگری مبتنی بر حیات وحش یکی از سریع‌ترین بازارهای رو به رشد در کره زمین است (۱۸). علاوه بر این، چندین تجربه از سراسر جهان نشان می‌دهد که گردشگری مبتنی بر حیات‌وحش هم‌چنین می‌تواند انگیزه‌ای برای جوامع محلی برای اتخاذ مدیریت پایدار حیات وحش فراهم کند (۱۹) و هم‌چنین می‌تواند مسیری ارزشمند برای تغییر دانش، نگرش‌ها و رفتارهای محیط‌زیستی گردشگران باشد (۲۰). پرندنگری، عمل مشاهده و شناسایی پرندگان در زیستگاه‌های بومی خود است. پرندگان یکی از بهترین منابع درآمدی بوم‌گردی هستند زیرا آن‌ها بزرگ‌ترین گروه بوم‌گردان را تشکیل می‌دهند، تحصیل کرده‌اند و درآمدهای بسیار زیاد دارند (۲۱). هم‌چنین پرندنگری دارای اثرات محیط زیستی کم‌تری نسبت به سایر فعالیت‌های فضای باز و طبیعت‌گردی هست (۲۲) و هم‌چنین از پتانسیل بالایی برای بهبود رفاه اقتصادی و محیط زیستی جوامع محلی، آموزش به افراد محلی در مورد ارزش تنوع زیستی و ایجاد انگیزه محلی و ملی برای حفاظت و حفظ موفقیت‌آمیز مناطق طبیعی برخوردار است. انتظارات درآمد بالای پرندگان، می‌تواند منجر به کمک‌های مالی بزرگ به محل‌های بازدید شود (۲۳). با توجه به تحولات و درآمدهای پرندگان، آن‌ها برای کاهش تأثیرات محیط زیستی خود، قدردانی از طبیعت و اهمیت دادن به اکوسیستم‌های مختلف و پرداخت هزینه‌های مورد نیاز منطقه حفاظت‌شده هنگام مسافرت نسبت به سایر بوم‌گردان، تلاش بیش‌تری دارند (۲۴). انگیزه‌ها و علاقه محیط زیستی از مشاهده پرندنگری شامل چهار دلیل عمده هست شامل ارزش نهادن به پرندگان، درک پرندگان و محیط‌زیست، استراحت و دیدن هرچه بیش‌تر گونه‌های پرندگان. هرچند موارد دیگری مانند ورزش، گرفتن عکس، کمک به حفاظت محیط زیست و علم، دوست داشتن، قدردانی از مناظر طبیعی و آشنایی کودکان با طبیعت از دلایل دیگر مشاهده پرندگان است (۵). شواهدی کاملاً تأیید شده است مبنی بر این که جهانگردی مبتنی بر حیات وحش از جمله

به کارگیری یک راهنمای محلی بسیار مفید است زیرا باعث می شود شانس بیش تری برای دیدن گونه های کمیاب و معمول محلی پیدا کنند، باعث افزایش اقتصاد محلی می شود و انگیزه ای برای محافظت از پرندگان ایجاد می کند. مزاحمت بیش از حد برخی از پرندگان برای دیدن یا عکاسی از گونه های خاص ممکن است عواقب زیان آوری داشته باشد؛ بنابراین پرندگان باید از لباس های استتار کننده و شبیه به طبیعت با پوشش گیاهی استفاده کنند و باعث به حداقل رساندن آزار پرندگان شوند. از آن جاکه پرندگان نسبت به صدا و تعداد افراد بسیار حساس هستند، گروه ها باید کوچک و ترجیحاً زیر ۱۰ نفر باشند. راهنماها هم چنین نقش مهمی در به حداقل رساندن آشفتگی پرندگان توسط پرندگان دارند. متأسفانه، برخی از راهنماها، به ویژه کسانی که قابل اطمینان نیستند و بی سواد هستند، اغلب در ایجاد اختلال در حیات وحش نقش دارند. آموزش دقیق، صدور گواهینامه و تنظیم راهنماها، به ویژه در کشورهای کم تر توسعه یافته، توسط دولت ها و شرکت های پرندگان برای آموزش گردشگران و به حداقل رساندن آشفتگی ضروری است. برای بسیاری از پرندگان، اولویت آسایش است. برخی از استراحتگاه های تجملی با به حداقل رساندن تأثیرات محیط زیستی و استخدام راهنماهای محلی برای گردشگران، پرندگان را جذب می کنند؛ بنابراین اگر پرندگان مایل باشند می توانند تا حد امکان به جوامع محلی کمک کنند که مؤسسات محلی بتوانند با اقدامات سالم از نظر محیط زیست از آن ها میزبانی کنند (۲۴). جشنواره های مربوط به پرندگان در ایالات متحده آمریکا، میلیون ها دلار در بسیاری از شهرهای کوچک در ۴۷ ایالت به ارمغان آورد (۲۳). با این حال، نمونه های بسیار کمی از جشنواره های پرندگان در کشورهای کم تر توسعه یافته وجود دارد (۳۰). گردشگری پرندگان از زمره صنایع مهم محسوب می شود که می تواند موجب پیشرفت های اقتصادی، اجتماعی، محیط زیستی و ... گردد. از این رو، با توجه به کمبود پژوهش های انجام شده در حوزه توسعه پرندگان در کشور، هدف اساسی این پژوهش، شناسایی چالش ها و راهکارهای توسعه گردشگری پرندگان در ایران است. همان طور که در جدول ۱ مشخص است در پژوهش های پیشین مربوط به صنعت گردشگری پرندگان به بررسی نقاط مثبت و منفی، موانع و دلایل توسعه گردشگری و پرندگان و هم چنین تأثیر عوامل مختلف بر گردشگری پرندگان در ایران و خارج از ایران پرداخته شده است. یکی از نقاط قوت این پژوهش ها، آن است که تأثیر پرندگان بر محیط پیرامونی خود به ویژه حفاظت از محیط زیست مورد بررسی و تأیید قرار گرفته است. در برخی از آن ها به صراحت اشاره شده که پرندگان بر حفظ تنوع گیاهی و جانوری مؤثر بوده است. لیکن مهم ترین خلأ در این پژوهش ها، آن است که به شناسایی راهبردهایی جهت توسعه گردشگری پرندگان نپرداخته اند؛ چه بسا نزدیک ترین پژوهش، موردی است که به بررسی افزایش تقاضای گردشگری پرندگان از منظر بازاریابی پرداخته است.

پرنده نگری در شمار فزاینده ای از کشورها به عنوان پیشرو ارزنده ارزش تبدیل شده است (۲۵). در سال های اخیر، دولت ایران رشد جهانگردی داخلی را در اماکن تاریخی و فرهنگی و هم چنین در مناطق روستایی تشویق کرده است. این کار از طریق سرمایه گذاری گسترده برای نگه داری از مسیرهای پیاده روی عمومی و امکانات پیاده روی و هم چنین تعیین مناطق بزرگ در سراسر کشور - از جمله مناطق دور افتاده - به عنوان مناطق حفاظت شده، انجام شده است (۲۶). شناسایی محدودیت ها و چالش های صنعت پرندگان می تواند راهی برای تقویت راهکارها و هم چنین کاهش محدودیت ها و چالش ها در این زمینه باشد و سبب شناسایی راهبردهای توسعه گردشگری پرندگان شود (۲۷). بر اساس پژوهش های پیشین، مؤلفه فرد از اهمیت بالایی برخوردار است و این باعث می شود اهمیت آموزش راهنمایان پرندگان (محلی و غیر محلی)، مشارکت مردم محلی و افزایش رضایت گردشگران بالاتر رود چراکه یک راهنمای حرفه ای می تواند باعث موفقیت یک سیاحت پرندگان شود و منجر به جذب بیش تر گردشگران گردد (۲۸). Sekercioglu اشاره می کند که راهنمایان آموزش دیده سبب کاهش اثرات منفی گردشگری پرندگان می شوند لذا چون پرندگان مستقل معمولاً توسط این راهنمایان آموزش دیده کنترل نمی شوند می توانند آسیب بیش تری به پرندگان برسانند؛ بنابراین از جمله عواملی که می تواند در توسعه گردشگری پرندگان و جذب پرندگان مؤثر باشد، به کارگیری راهنمایان خبره و هم چنین شناخت نیازها و علایق پرندگان هست چراکه با کمک ابزارهای بازاریابی می توان به پرندگان بالقوه، اطلاعاتی در خصوص مکان پرندگان عرضه نمود و آن ها را نسبت به بازدید از منطقه و پرندگان ترغیب کرد (۲۴). در بین انواع مختلف بوم گردی، پرندگان بیش ترین پتانسیل را برای مشارکت در جوامع محلی، آموزش به افراد محلی در مورد ارزش تنوع زیستی و ایجاد انگیزه های محلی و ملی برای حفاظت و حفظ موفقیت آمیز از مناطق طبیعی دارد. دولت های ملل کم تر توسعه یافته، سازمان های غیردولتی محلی و بین المللی و سازمان های پرندگان باید جهت ارتقاء پرندگان، آموزش پرندگان را در اولویت قرار دهند (۲۴). استفاده از مواد غذایی مورد نیاز پرندگان، پیشگیری از استفاده از حشره کش، کنترل گرده افشانی، ضد عفونی کننده های پرندگان و استفاده از عملکرد دستگاه های خاص می تواند نوعی راهبرد مؤثر واقع شود (۲۹). سازمان های پرندگان، سازمان های دولتی و خصوصی و متخصصان باغ شناسی که در کشورهای کم تر توسعه یافته کار می کنند می توانند با برنامه های آموزش راهنما، بوم گردی، پرندگان و حفاظت از زیستگاه، آن ها را ارتقا دهند (۲۴). اقدام دیگر، برگزاری کمپین های آموزش عمومی، تحقیقات علمی، کمک به اجرای قوانین موجود برای محافظت از پرندگان و زیستگاه ها و جلوگیری از جرائم حیات وحش هست (۵). داشتن یک راهنمای کلیدی در موفقیت هر سفر جهت پرندگان مهم است و برای پرندگان مستقل با انتظارات بالا،

جدول ۱: پیشینه پژوهش‌های گردشگری پرندنگری

ردیف	منبع	عنوان پژوهش	نتیجه پژوهش
۱	۲۲	اکوتوریسم پرندنگری و اثرات آن در حفاظت از محیط زیست	در بین انواع طبیعت‌گردی، پرندنگری بیش‌ترین توانایی در کمک کردن به جوامع محلی، آموزش مردم محلی در مورد ارزش تنوع زیستی و ایجاد انگیزه‌های محلی و ملی برای حفاظت از منابع طبیعی را دارد.
۲	۳۱	بررسی تأثیر پرندنگری بر حفاظت از محیط زیست، مطالعه موردی: سرخ‌رود استان مازندران	طبق نظر جامعه محلی، پرندنگری در سرخ‌رود اثرات مثبت اقتصادی ملموس نداشته، بر حفظ تنوع گیاهی و جانوری اثری متوسط داشته، بر حفظ کیفیت آب و خاک دارای اثرات مثبت بوده، اثرات فرهنگی-اجتماعی ملموسی نداشته ولی بر رفتار محیط زیستی ساکنان منطقه، اثر مثبت و خوبی داشته است.
۳	۲۸	ارزیابی عوامل مؤثر بر توسعه تقاضای گردشگری پرندنگری، مورد مطالعه: تالاب میانکاله، استان مازندران	تأثیر هر یک از عناصر آمیخته بازاریابی در جذب گردشگران پرندنگر تأیید شد اما تفاوت مهمی در اولویت آن‌هاست که به‌ترتیب عناصر فرد و برنامه‌ریزی از دیدگاه گردشگران در اولویت قرار دارند.
۴	۳۲	ارائه یک سیستم توصیه‌گر برای انتخاب نقاط پرندنگری در استان گلستان، ایران	نتایج نشان می‌دهد که اکثریت پاسخ‌دهندگان از طراحی سامانه رضایت داشتند و بیان کردند که عناصر به‌کار رفته در سامانه قابل درک و ملموس است. همچنین بیان کردند سامانه طراحی شده می‌تواند به فعالیت پرندنگری کمک نماید و فرآیند تصمیم‌گیری را در انتخاب پرندگان و مکان مورد نظر آسان نماید.
۵	۳۳	تأثیر پرندنگری بر توسعه اقتصاد جامعه محلی مطالعه موردی: روستاهای منطقه میقان	با توجه به سرمایه‌گذاری‌هایی که در حال انجام در این منطقه است می‌توان انتظار داشت که گسترش پرندنگری و همچنین حضور پرندنگرها در منطقه باعث توسعه اقتصادی روستا شود. این روند زمانی می‌تواند به‌خوبی صورت گیرد که هماهنگی بین سازمان‌های متولی صورت گیرد و دارای یک برنامه‌ریزی مدون باشند. از همه مهم‌تر مردم بومی نیز در این روند دخالت داده شوند.
۶	۳۴	مکان‌یابی ایستگاه‌های پرندنگری در تالاب‌های استان گیلان با رویکرد گردشگری	پرندنگری در این تحقیق به‌عنوان روشی مفید جهت هم‌زمانی رشد اقتصادی و حفظ ذخایر طبیعی معرفی گردیده است.
۷	۳۵	تفاوت نظر کارشناسان در مورد بوم‌گردی مبتنی بر جنگل در کشورهای توسعه‌یافته و ایران	نتایج نشان می‌دهد که توسعه بوم‌گردی در یک منطقه جنگلی جنبه‌های مثبت و منفی زیادی دارد و بدون مطالعه جامع نمی‌توان تصمیم درستی درباره آن گرفت. مشکلات اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و محیط زیستی باید مورد توجه قرار گیرد. همچنین شرایط محیطی و تجربیات متخصصان در بوم‌گردی، بر نتایج نهایی نتایج تصمیم‌گیری را تأثیر می‌گذارد.
۸	۳۶	نقش گردشگری خلاق در توسعه پایدار مناطق روستایی (مطالعه موردی: دهکده‌های تاریخی فرهنگی در شمال غربی ایران)	پیشرفت خلاقیت در گردشگری عامل اصلی در بهبود پیشرفت پایدار روستایی در روستاهای هدف بوده است. با این حال، میزان توسعه گردشگری در این روستاها مساوی نبود؛ در نتیجه، توسعه در این روستاها نیز متفاوت است.
۹	۲۶	سفرهای بومی و سیاست تفریح در ایران: از روابط مناقشه بین دولت و جامعه گرفته تا روابط طبیعت‌رهای بخشی و جامعه	در چارچوب نظام سیاسی نیمه اقتدارگرایانه ایران، روابط طبیعت و جامعه در اکوتورها تحت تأثیر دولت از اعمال هنجارهای محافظه‌کارانه اجتماعی و تنظیم فضای عمومی است.
۱۰	۳۷	درک گردشگران از بوم‌گردی هدایت شده تورهایی تایلد	نتایج نشان می‌دهد که برخی از اصول بوم‌گردی در تورهایی راهنما اجرا شده است. به طور خاص، گردشگران تصور می‌کردند که شیوه‌های تورهایی راهنما و سهم آن‌ها در منطقه محلی بسته به نوع تور با یکدیگر متفاوت است. یافته‌های این مطالعه نه تنها بینش جدیدی را در مورد نوع فعالیت‌های بوم‌گردی ارائه می‌دهد، بلکه همچنین درک بهتری از عوامل اصلی مؤثر در تجربه بوم‌گردی گردشگران و مزایای محلی آن‌ها به دست می‌دهد.
۱۱	۲۴	تأثیرات تماشای پرندگان بر جوامع انسانی و مرغی	گردشگری پرندنگری از پتانسیل بالایی برای بهبود رفاه اقتصادی و محیط زیستی جوامع محلی، آموزش به افراد محلی در مورد ارزش تنوع زیستی و ایجاد انگیزه محلی و ملی برای حفاظت و حفظ موفقیت‌آمیز مناطق طبیعی برخوردار است.
۱۲	۳۸	اصول گنجاندن پیام‌های حفاظتی در جهانگردی مبتنی بر حیات وحش	علی‌رغم عدم وجود آموزش محیط‌زیستی برای تعداد زیادی از اپراتورهای جهانگردی مبتنی بر حیات-وحش، رویکردهای نوآورانه در زمینه پیام‌های حفاظت، نویدبخش ارتقاء روابط معنادار و پایدار بین مردم و حیات وحش است.
۱۳	۲۹	ایجاد فضا برای پرندگان: راه‌حل‌های تأمین منابع از مدل حفاظت گوریل کوهستان در رواندا	وضعیت حفاظت از یک منطقه باعث ایجاد پتانسیل بسیار خوبی در زمینه حفاظت از پرندگان و خدمات اکوسیستم جدا شده، به‌ویژه در صورت انجام فرآیندهای عملیاتی و شفاف، به‌وسیله ابزارهای برنامه‌ریزی حفاظت سیستماتیک می‌شود. حفاظت اغلب یک روند مداوم است. سرنوشت گوریل کوهستان وابسته به حفاظت است و تهدیدات برای پرندگان ممکن است غیرقابل تحمل به‌نظر برسد. با این وجود، پرتوهای امید در نبوغ انسانی، تمایل ملی و جهانی برای بازگرداندن اکوسیستم‌های تخریب شده و شرکت‌های مبتنی بر بی نظیر و مبتنی بر بلوک وجود دارد.
۱۴	۵	ظهور تماشای پرندگان در چین: بررسی تاریخ، جمعیت، فعالیت‌ها، انگیزه‌ها و نگرانی‌های محیط زیستی پرندنگران چینی	پاسخ‌دهندگان تأکید کردند که گسترش سریع اینترنت و استفاده از تلفن همراه، تعداد قابل توجهی از پرندنگران را به خود جلب کرده و به ابزاری اساسی برای به‌اشتراک‌گذاری اطلاعات تبدیل شده است و یکی دیگر از عوامل مهم حمایت از توسعه جوامع پرندنگری و به‌ویژه فعالیت‌های حفاظت از آن‌ها، حمایت حامیان خارجی است. آن‌ها در نهایت به این نتیجه رسیده‌اند که جوامع پرندنگر همچنان محدود به محدودیت‌های قانونی و اداری دولت هستند.

مواد و روش‌ها

تحقیق حاضر به لحاظ هدف، کاربردی است و از نوع تحقیقات کیفی و توصیفی هست. جامعه آماری در این پژوهش، خبره‌های حوزه گردشگری پرنده‌نگری است. در این پژوهش برابر با قاعده اشباع نظری، نمونه‌گیری تا جایی ادامه پیدا کرد که داده‌های حاصل به حد اشباع رسید. هم‌چنین نمونه‌گیری از بین افراد جامعه به روش گلوله برفی انجام شده است، به‌گونه‌ای که از آن‌ها خواسته می‌شد که خبرگان دیگری را که از تجربه و اطلاعات در خصوص گردشگری پرنده‌نگری برخوردار باشند جهت مصاحبه بعدی معرفی نمایند. لذا اساتید، کارشناسان یا مدیران صنعت گردشگری، ترکیب نمونه تحقیق را شکل دادند و از آن جهت که به روش گلوله برفی شناسایی شدند همگی دارای تخصص و اطلاعات کافی در حوزه گردشگری پرنده‌نگری بودند. داده‌های حاصل از مصاحبه‌ها در این پژوهش، با تکنیک تحلیل مضمون (Thematic analysis) مفهوم‌سازی شده است. مضمون، اطلاعاتی درباره داده‌ها و سؤالات تحقیق بیان می‌کند و تا حدی معنی و مفهوم الگوی موجود در مجموعه‌ای از داده‌ها را نشان می‌دهد (۳۹). مضمون الگویی است که در داده‌ها یافت می‌شود و به توصیف و سازماندهی مشاهدات و به تفسیر جنبه‌هایی از پدیده می‌پردازد. به‌طور کلی تحلیل مضمون، روشی است برای:

- مشاهده متن
- برداشت و درک مناسب از اطلاعات ظاهراً نامرتبط
- تحلیل اطلاعات کیفی
- مشاهده نظام‌مند شخص، تعامل، گروه، موقعیت، سازمان و یا فرهنگ
- تبدیل داده‌های کیفی به داده‌های کمی (۴۰).

فرایند تحلیل مضمون را می‌توان به سه مرحله تقسیم کرد: الف) تجزیه و توصیف متن، ب) تشریح و تفسیر متن، ج) ادغام و یکپارچه کردن مجدد متن (۴۱). این فرایند سه مرحله‌ای تنها راه تحلیل مضمون نیست و هر پژوهشگری با توجه به سؤالات تحقیق خود و با توجه به تصمیمات و ابزارهایی که به کار می‌برد می‌تواند از روش خاص خود استفاده نماید. هنگام شروع تحلیل مضمون، گام اول جمع‌آوری داده‌هاست. گام دوم زمانی شروع می‌شود که پژوهشگر با داده‌ها آشنایی کامل پیدا کرده باشد و فهرستی اولیه از ایده‌های موجود در داده‌ها تهیه کرده باشد. این گام مستلزم ایجاد کدهای اولیه از داده‌هاست. گام سوم زمانی انجام می‌گیرد که لیستی از کدهای اولیه فراهم شده باشد. در این گام، کدهای مختلف در قالب مضامین دسته‌بندی می‌شوند. در گام چهارم مشخص می‌شود که بعضی مضامین با هم هم‌پوشانی دارند و باید به مضامین جداگانه‌ای تفکیک شوند. گام پنجم وقتی شروع می‌شود که پژوهشگر به شبکه مضامین رضایت‌بخشی رسیده باشد. گام ششم وقتی آغاز می‌شود که مجموعه کاملی از مضامین نهایی فراهم شده باشد. در این مرحله تدوین و تحلیل گزارش نهایی تحقیق صورت می‌گیرد (۴۲). بدین

ترتیب طبق این گام‌ها ابتدا متن مصاحبه‌ها پس از پیاده‌سازی در اختیار پژوهشگر قرار گرفت. در گام دوم پژوهشگر به قرائت و مطالعه چندباره داده‌ها پرداخت تا اشراف و آشنایی کاملی با متون مصاحبه‌ها پیدا نماید و فهرست اولیه‌ای از ایده‌های موجود در داده‌ها تهیه کند. کدگذاری اولیه به‌صورت دستی انجام شد و تعداد ۴۴ کد مجزا به دست آمد. سپس و در گام‌های بعدی برای ساخت مضامین چند لایه‌ای، این کدها به ۱۲ مضمون اولیه و دو مضمون سازمان‌دهنده و یک مضمون فراگیر تبدیل شدند. در نهایت، شبکه این مضامین در قالب جدول ۵ ارائه و گزارش مربوط تدوین شد. برای تأمین روایی مصاحبه‌ها و برای حفظ اصول اخلاقی پژوهش، ابتدا به مشارکت کنندگان توضیح کلی در مورد اهمیت، فواید و اهداف کلی تحقیق و هم‌چنین ماهیت داوطلبانه بودن شرکت در تحقیق ارائه شد. سپس از مصاحبه‌شوندگان اجازه ثبت و ضبط مکالمات اخذ گردید. پس از این، به آن‌ها اطمینان خاطر داده شد که در فرایند تحلیل، سوء برداشتی از گفته‌های آن‌ها ایجاد نشود و هم‌چنین اطلاعات شخصی آن‌ها کاملاً محرمانه باقی بماند. سپس اطلاعات به‌دست آمده به صورت نوشتاری پیاده شد و از اطلاعات به‌دست آمده نکات کلیدی و کدگذاری استخراج گردید. در نهایت مضامین و مفاهیم ایجاد شده برای سنجش روایی به مصاحبه‌شوندگان عودت داده شد تا تطابق نتایج با گفته‌های خود را بررسی کنند. همه مصاحبه‌شوندگان اذعان داشتند که مضامین و طبقه‌بندی آن‌ها مطابق با گفته‌های آن‌هاست. جهت سنجش پایایی در این پژوهش از روش پایایی بین دو کدگذار (شاخص تکرارپذیری) استفاده شده است. روش پیشنهادی برای محاسبه درصد پایایی بین دو کدگذار (شاخص تکرارپذیری) که به‌عنوان شاخص پایایی تحلیل به کار می‌رود، به‌ترتیب زیر است (۴۳):

$$۱۰۰ \times \frac{\text{تعداد توافقات}}{\text{تعداد کل کدها}} \times ۲ = \text{درصد پایایی}$$

در این بخش، سه مصاحبه به‌صورت انتخابی توسط شخص دیگری که دارای تحصیلات کارشناسی ارشد رشته گردشگری هست انتخاب و کدگذاری مجدد صورت گرفته و در نهایت هر دو کدگذاری (توسط محقق و همکار پژوهش) با هم مقایسه گردید و نتایج در جدول ۲ آورده شده است چون درصد پایایی کل کدها برابر با ۸۳ درصد و بیش‌تر از ۶۰ درصد به‌دست آمد لذا کدگذاری پژوهش حاضر دارای پایایی هست.

جدول ۲: محاسبه پایایی بین دو کدگذار (شاخص تکرارپذیری)

ردیف	عنوان مصاحبه	تعداد کل کدها	تعداد توافقات	درصد پایایی
۱	P1	۶۲	۲۲	۷۱
۲	P2	۹۳	۴۱	۸۸
۳	P3	۷۶	۳۳	۸۶
۴	P4	۲۳۱	۹۶	۸۳

نتایج

در این بخش به توصیف ویژگی‌های جمعیت‌شناختی مصاحبه‌شوندگان پرداخته می‌شود. ویژگی‌های جمعیت‌شناختی اعضای نمونه

و خروج برای گردشگران خارجی، عدم سرمایه‌گذاری در صنعت گردشگری توسط بخش خصوصی و دولتی، تبلیغات منفی و تصویرسازی نادرست از ایران در رسانه‌های خارجی، کوچ پرنندگان، نبود زبان مشترک برای برقراری ارتباط، نبود ارتباطات قوی با سایر جوامع، برنامه‌ریزی فصلی، موقت و کوتاه‌مدت، خشکسالی‌های اخیر در ایران، اتمام ذخایر غذایی پرنندگان، ناآشنایی گردشگران خارجی با غذاهای کشور میزبان، عدم تنوع غذایی مطابق با ذائقه گردشگران در برنامه غذایی رستوران‌ها و بی‌بهره بودن از مدیریت دائم در فضای تالاب‌ها مطرح شد. به‌منظور شناسایی راهکارهای توسعه گردشگری پرنده‌نگری، کدهای شبیه به هم در طبقات مفهومی مختلف دسته‌بندی شده و به‌صورت ۱۲ مضمون اولیه در جدول ۴ شامل ارتقای فرهنگ عمومی، ارتقای ظرفیت مهمان‌نوازی، آموزش مستمر، ترویج کارآفرینی پرنده‌نگری، ایجاد زیرساخت‌های گردشگری و عمومی، تسهیل تردد قانونی گردشگران خارجی، مدیریت مؤثر سازمان‌های گردشگری، امنیت پایدار، عوامل محیط زیستی، مشارکت دادن مردم محلی، ارتقای سرمایه‌گذاری هدفمند، تبلیغات و بازاریابی ارائه شد. بیش‌ترین پاسخ‌ها درخصوص مفاهیم توسعه گردشگری پرنده‌نگری از زبان خبرگان و کارشناسان این حوزه، مربوط به برنامه‌ریزی و مدیریت کارا توسط سازمان‌های مرتبط با گردشگری، راه‌اندازی دوره‌های آموزش بوم‌گردی، راه‌اندازی دوره‌های تخصصی پرنده‌نگری، آموزش بخش خصوصی و دولتی، ایجاد زیرساخت‌های مناسب (جاده‌های استاندارد، امکانات رفاهی و اقامتی و ...)، شناسایی امکانات جوامع محلی در حوزه‌های مختلف (مثل اقامتگاه، راه، صنایع دستی، حمل و نقل، خوراک و پذیرایی و ...)، شرکت دادن مردم محلی در برنامه‌ریزی‌ها و تصمیم‌گیری‌های مرتبط با موضوع، برقراری ارتباط با مسئولان و نهادهای محلی و توجیه آن‌ها در زمینه گردشگری، سرمایه‌گذاری در صنعت پرنده‌نگری، تبلیغات گسترده در رسانه‌های مختلف و بازاریابی الکترونیکی در دنیای مجازی هست و کم‌ترین آن‌ها مربوط به مشخص کردن فصول مناسب پرنده‌نگری هست. مضامین پایه مشابه به هم، دو مضمون سازمان‌دهنده با عناوین مضامین توانمندسازی و ظرفیت‌سازی را شکل دادند. مضامین پایه «فرهنگ‌سازی، آموزش مستمر، تبلیغات و بازاریابی، ترویج کارآفرینی پرنده‌نگری، مشارکت افراد بومی و مدیریت مؤثر سازمان‌های گردشگری» تشکیل دهنده مضمون توانمندسازی و مضامین پایه «زیرساخت‌های گردشگری، تسهیل تردد قانونی گردشگران خارجی، شرایط محیط زیستی، امنیت پایدار، سرمایه‌گذاری هدفمند و ارتقای ظرفیت میهمان‌نوازی» تشکیل دهنده مضمون ظرفیت‌سازی هستند. عوامل توانمندساز، عواملی هستند که محرک بوده و موجب ایجاد انگیزه می‌شود. عوامل ظرفیت‌ساز، عواملی هستند که تسهیل‌کننده بوده و باعث ارتقای صنعت می‌شود. مضامین توانمندسازی و ظرفیت‌سازی نیز مجموعاً مضمون فراگیر هم‌آفرینی پویا را شکل می‌دهند که خود موجب اقدامات چندگانه شامل اقدامات درون‌زا (مانند حمایت دولت) و اقدامات

آماری شامل سن، جنسیت، سابقه کار و تحصیلات هست. مشارکت کنندگان این پژوهش تعداد ۱۶ نفر اعم از ۱۲ مرد و ۴ زن می‌باشند. از این تعداد، ۴ نفر دارای مدرک دکترا، ۵ نفر کارشناسی ارشد و ۷ نفر دارای مدرک کارشناسی می‌باشند. دامنه سنی این افراد بین ۳۷ تا ۵۲ سال هست. با تحلیل و مفهوم‌سازی داده‌ها، راهکارهای توسعه گردشگری پرنده‌نگری در ایران در این قسمت شناسایی شده است. در ابتدا ۴۴ کد از مصاحبه‌ها استخراج شد. این کدها ابتدا تحت عنوان مضامین پایه قرار گرفتند. مفاهیم نزدیک به یکدیگر که با هم هم‌خوانی دارند به ترتیب در گروه‌هایی تحت عنوان مضامین پایه، سازمان‌دهنده و فراگیر دسته‌بندی شدند. بادسته‌بندی کدهای مختلف در قالب مضامین اولیه و مرتب کردن همه خلاصه داده‌های کدگذاری، ۱۲ مضمون اولیه و سپس دو مضمون سازمان‌دهنده و یک مضمون فراگیر به دست آمد. البته علاوه بر سوالات مربوط به شناسایی راهکارها، سؤالی فرعی نیز درخصوص محدودیت‌ها و چالش‌های گردشگری پرنده‌نگری در ایران مطرح شد که از نظر افراد شرکت‌کننده در مصاحبه که همگی از خبرگان و کارشناسان صنعت گردشگری می‌باشند عمده نظرات در این خصوص مربوط به نبود برنامه مدون از سوی سازمان‌ها، کمبود امکانات رفاهی، خدماتی و بهداشتی برای گردشگران، کمبود واحدهای اقامتی و زیرساخت‌های مالی نامساعد بود.

جدول ۴: مشخصات جمعیت‌شناختی مشارکت‌کنندگان

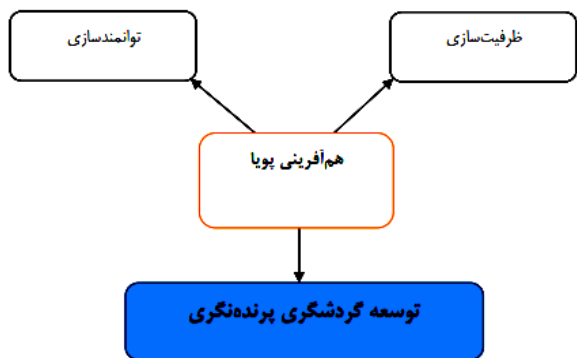
ردیف	جنسیت	سن	سابقه کار	تحصیلات
۱	مرد	۴۲	۱۰ سال	کارشناسی ارشد
۲	مرد	۳۹	۵ سال	کارشناسی ارشد
۳	مرد	۴۷	۲۰ سال	کارشناسی
۴	زن	۳۴	۴ سال	کارشناسی ارشد
۵	مرد	۵۱	۲۲ سال	دکترا
۶	مرد	۴۴	۱۸ سال	کارشناسی
۷	زن	۴۶	۱۹ سال	کارشناسی
۸	زن	۳۷	۶ سال	دکترا
۹	مرد	۴۰	۱۱ سال	دکترا
۱۰	مرد	۵۲	۲۶ سال	کارشناسی
۱۱	مرد	۳۸	۱۲ سال	کارشناسی
۱۲	مرد	۳۵	۴ سال	کارشناسی
۱۳	مرد	۴۶	۱۷ سال	کارشناسی
۱۴	مرد	۴۴	۱۴ سال	کارشناسی ارشد
۱۵	زن	۴۱	۱۱ سال	دکترا
۱۶	مرد	۳۹	۸ سال	کارشناسی ارشد

در این زمینه، عدم آموزش مناسب جوامع محلی و گردشگران، مدیریت ضعیف در بخش گردشگری، آموزش نامناسب نیروی انسانی و راهنمایان تورها، فرهنگ نادرست و عدم آشنایی با چگونگی برخورد با پرنندگان مهاجر، کوچ پرنندگان، ضعف در اطلاع‌رسانی در تبلیغات در زمینه جذب گردشگر و پرنده‌نگرها، عدم حمایت از بخش خصوصی و عدم تشویق به سرمایه‌گذاری در بخش گردشگری، کاستی‌های حمل و نقل، فصلی بودن پرنده‌نگری، عدم ارائه تسهیلات مناسب، شکار پرنندگان توسط برخی افراد محلی و گردشگران، عدم تلاش سازمان‌ها در زدودن باورهای غلط، ظرفیت‌اندک فرودگاه‌های بین‌المللی، دسترس پذیری ضعیف به مکان‌های مورد نظر، روند سخت اعطای مجوز ورود

جدول ۵: کدگذاری موضوع راهکارهای توسعه گردشگری پرنده‌نگری براساس مضامین اصلی

ردیف	مضمون فراگیر	مضامین سازمان‌دهنده	مضامین پایه
۱	هم‌آفرینی پویا	توانمندسازی	فرهنگ‌سازی
۲			آموزش مستمر
۳			تبلیغات و بازاریابی
۴			ترویج کارآفرینی پرنده‌نگری
۵			مشارکت افراد بومی
۶			مدیریت مؤثر سازمان‌های گردشگری
۷			زیرساخت‌های گردشگری
۸			تسهیل تردد قانونی گردشگران خارجی
۹			توجه به عوامل محیط زیستی
۱۰			تأمین امنیت پایدار
۱۱			سرمایه‌گذاری هدفمند
۱۲			ارتقای ظرفیت میهمان‌نوازی
	ظرفیت‌سازی	توانمندسازی	فرهنگ‌سازی
			آموزش مستمر
			تبلیغات و بازاریابی
			ترویج کارآفرینی پرنده‌نگری
			مشارکت افراد بومی
			مدیریت مؤثر سازمان‌های گردشگری
			زیرساخت‌های گردشگری
			تسهیل تردد قانونی گردشگران خارجی
			توجه به عوامل محیط زیستی
			تأمین امنیت پایدار
			سرمایه‌گذاری هدفمند
			ارتقای ظرفیت میهمان‌نوازی

برون‌گرا (مانند روابط بین‌المللی) می‌گردد و در نهایت اقدامات چندگانه سبب توسعه گردشگری پرنده‌نگری می‌گردد. در معنای مفهوم هم‌آفرینی پویا، ایجاد یک نظام همکاری و کار مشترک و هم‌چنین توسعه و تحول، مستتر است. این مضامین در جدول ۵ ارائه شده است. این اطلاعات در یک چارچوب در شکل زیر نمایش داده شده است:

شکل ۱: چارچوب کلی پژوهش؛ راهکارهای توسعه گردشگری پرنده‌نگری

بحث

در میان ظرفیت‌های گردشگری کشور، جاذبه حیات وحش از جاذبه‌های طبیعی است که مورد غفلت واقع شده است. به نظر می‌رسد جاذبه‌های طبیعی حیات وحش به‌ویژه پرندگان، فرصتی مناسب جهت ایجاد یک مکان مفرح و لذت‌بخش برای گردشگران است؛ خصوصاً این‌که با جایگزین کردن فرهنگ شکار پرندگان در طبیعت با بازدید از پرندگان می‌توان به حفظ و حراست از این سرمایه ملی و جهانی کمک نمود. از این‌رو، هدف این پژوهش، شناسایی راهکارهای مؤثر

جدول ۴: استخراج مضامین پایه (اولیه) راهکارهای توسعه گردشگری پرنده‌نگری

ردیف	مضامین پایه	مفاهیم	
۱	ارتقای فرهنگ عمومی	توصیه به گردشگران برای داشتن پوشش مناسب و استتار مطابق با طبیعت (جهت جلوگیری از ترس و فرار پرندگان)	
۲		ارتقای آگاهی گردشگران در درون طبیعت	
۳		تشویق مردم به حفاظت از محیط‌زیست	
۴	ارتقای ظرفیت میهمان‌نوازی جوامع محلی	شناسایی امکانات جوامع محلی در حوزه های مختلف (مثل اقامتگاه، صنایع دستی، حمل و نقل، خوراک و پذیرایی و ...)	
۵		ایجاد آماجگی میزبانی در خانه توسط جوامع محلی	
۶		نهادینه‌سازی برخورد مناسب با گردشگر از طرف جامعه محلی میزبان	
۷		آموزش و تشویق جوامع محلی در عرصه مهمان‌پذیری	
۸		راه‌اندازی دوره‌های آموزش بوم‌گردی	
۹		راه‌اندازی دوره‌های تخصصی پرنده‌نگری	
۱۰		آموزش عمومی بخش خصوصی و دولتی	
۱۱	آموزش و معرفی پرندگان به عموم بال‌آنحضرت جوامع محلی		
۱۲	آموزش مستمر	آموزش راهنمایان محلی	
۱۳		آموزش فصول مناسب پرنده‌نگری	
۱۴		توجه مسئولان و نهادهای محلی در زمینه گردشگری	
۱۵		توصیه اشتغال به پرنده‌نگری به افراد جویای شغل	
۱۶	ایجاد زیرساخت‌های گردشگری و عمومی	ترویج تغییر معیشت شکارچیان از شکار پرند به پرنده‌نگری	
۱۷		ساخت جاده‌های استاندارد	
۱۸		توسعه امکانات رفاهی و اقامتی	
۱۹		ایجاد مسیرهایی به دور از خطرات طبیعی	
۲۰		ایجاد مسیرهای پیاده‌روی	
۲۱		ایجاد پارکینگ‌های خصوصی	
۲۲		تسهیل تردد قانونی گردشگران خارجی	تصویب قوانین مناسب برای تسهیل ورود و خروج گردشگر
۲۳		مدیریت مؤثر سازمان‌های گردشگری	برنامه‌ریزی و مدیریت مؤثر توسط سازمان‌های گردشگری
۲۴		تأمین امنیت پایدار	انتخاب مدیر شایسته و مجرب
۲۵			ایجاد امنیت کافی برای گردشگران در مناطق پرنده‌نگری
۲۶	امنیت جاده‌ها		
۲۷	ارتقای امنیت ترافیکی در مسیرهای پرنده‌نگری		
۲۸	توجه به عوامل محیط زیستی	ارتقای حس امنیت با ترویج تصویری امن از ایران	
۲۹		افزایش پاسگاه‌های محیط‌بانی	
۳۰		کاهش استفاده از مواد شیمیایی در طبیعت	
۳۱	مشارکت دادن مردم محلی	تأمین غذای پرندگان در محیط‌زیست	
۳۲		به‌کارگیری راهنمای محلی در کلیه برنامه‌های طبیعت‌گردی	
۳۳		شرکت دادن مردم محلی در برنامه‌ریزی‌ها و تصمیم‌گیری‌های مرتبط با موضوع	
۳۴		ایجاد توافق و تفاهم با اهالی منطقه	
۳۵		مشارکت زنان جوامع محلی	
۳۶	ارتقای سرمایه‌گذاری هدفمند	سرمایه‌گذاری در صنعت پرنده‌نگری	
۳۷		دادن تسهیلات به سرمایه‌گذاران	
۳۸	تبلیغات و بازاریابی	شناساندن مناطق خاص ایران به پرندگان خارجی	
۳۹		معرفی پرندگان کمیاب	
۴۰		توصیه پرنده‌نگری به افراد سالخورده برای گذراندن اوقات فراغت	
۴۱		توصیه پرنده‌نگری برای کودکان جهت توسعه ذهن‌های خلاق	
۴۲		تبلیغات گسترده در رسانه‌های مختلف	
۴۳		بازاریابی دیجیتال و بازاریابی شبکه‌های اجتماعی	
۴۴		جذب گردشگر با عامل قیمت ارزان	

با یافته‌های White و Whalter، که به این نتیجه رسیده است که جوامع پرنده‌نگر محدود به تنگناهای قانونی و اداری دولت هستند و اقدامات سایر سازمان‌های غیردولتی محیط‌زیست را محدود می‌کنند (۵)، هم‌راستا است. هم‌چنین مدیریت مؤثر سازمان‌های گردشگری و مشارکت دادن افراد بومی (مانند تولید و عرضه صنایع دستی به گردشگران) با یافته‌های پژوهش Hashemi، که به این نتیجه رسیده است که اگر با یک برنامه‌ریزی مدون، هماهنگی بین سازمان‌های متولی صورت گیرد و مردم محلی را در این روند دخالت دهند می‌توان به بهترین نحو از مزایای پرنده‌نگری برای روستاها بهره برد (۳۳)، مطابقت دارد. مضمون ترویج کارآفرینی پرنده‌نگری در پژوهش حاضر با یافته‌های پژوهش Yekani Motlagh و همکاران، که افزایش فرصت‌های شغلی را یکی از مزایای اقتصادی بوم‌گردی و پرنده‌نگری می‌دانند (۳۵)، هم‌جهت هست. مضمون تأمین امنیت پایدار با یافته‌های پژوهش Fadaee، که به این نتیجه رسیده است در چارچوب نظام سیاسی نیمه اقتدارگرایانه ایران، روابط طبیعی و اجتماعی در اکوتورها تحت تأثیر دولت بوده و آن‌ها را از انجام برخی از اعمال آزادانه مربوط به کشور خود به صورت محافظه‌کارانه محدود کرده است (۲۶) هم‌راستا است. مضمون مدیریت مؤثر سازمان‌های گردشگری نیز با یافته‌های پژوهش Einali و همکاران، که ناکارآمدی و عدم پایداری رویکردهای کلاسیک برای پاسخگویی به چالش‌های اقتصادی در مناطق روستایی را یکی از بزرگ‌ترین موانع توسعه پایدار و دستیابی به اهداف آن می‌داند و هم‌چنین ادعان می‌دارد که پیشرفت خلاقیت در گردشگری و پرنده‌نگری، عامل اصلی در بهبود پیشرفت پایدار روستایی در روستاهای هدف بوده است (۳۶) هم‌جهت هست. مضمین آموزش مستمر و مشارکت افراد بومی، توجه به عوامل محیط زیستی، سرمایه‌گذاری هدفمند و ارتقای ظرفیت مهمان‌نوازی در پژوهش حاضر، نتایج تحقیق Sekercioglu، که پرنده‌نگری را صنعتی می‌داند که از پتانسیل بالایی برای بهبود رفاه اقتصادی و محیط زیستی جوامع محلی، آموزش به افراد محلی در مورد ارزش تنوع زیستی و ایجاد انگیزه محلی و ملی برای حفاظت از مناطق طبیعی برخوردار است (۲۴)، را تأیید می‌نماید. مضمین فرهنگ‌سازی و آموزش مستمر با یافته‌های پژوهش Fernández-Llamazares و همکاران، مبنی بر این که گردشگری حیات وحش در صورت انتقال پیام‌های مؤثر حفاظت از محیط‌زیست و ایجاد تجربیات مفید می‌تواند مسیری ارزشمند برای تغییر دانش، نگرش‌ها و رفتارهای محیط زیستی گردشگران باشد (۳۸)، هم‌سو است. پژوهش Rurangwa و Whittaker، که مشخص نمود ایجاد ذخائر بیش‌تر در مناطق حفاظت شده موجود و همکاری چندسطحی ذینفعان در سطوح ملی و منطقه‌ای که در آن مردم نقش پررنگی دارند، برای حفاظت طولانی مدت از پرندگان حیاتی است و موجب پیشرفت صنعت پرنده‌نگری می‌گردد به ترتیب با مضمین زیرساخت‌های گردشگری، مدیریت مؤثر سازمان‌های گردشگری، مشارکت افراد بومی و توجه به عوامل

در توسعه گردشگری پرنده‌نگری در ایران است. در این راستا و با انجام مصاحبه عمیق با کارشناسان و خبرگان صنعت گردشگری و پرنده‌نگری یعنی برخی متخصصان ادارات محیط‌زیست، ادارات میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری و سازمان منابع طبیعی در تهران و اساتید حوزه گردشگری و تحلیل داده‌های آن با تکنیک تحلیل مضمون، راهکارهای توسعه گردشگری پرنده‌نگری استخراج شد. البته در این راستا ابتدا چالش‌های این حوزه از خبرگان مورد سؤال قرار گرفت که مشخص شد عمده نظرات مربوط به نبود برنامه مدون از سوی سازمان‌ها، کمبود امکانات رفاهی، خدماتی و بهداشتی برای گردشگران، کمبود واحدهای اقامتی و زیرساخت‌های مالی نامساعد می‌باشد. یافته‌ها در خصوص راهکارها نیز نشان داد توسعه گردشگری پرنده‌نگری براساس دیدگاه خبرگان، با دو مضمون سازمان‌دهنده شامل توانمندسازی و ظرفیت‌سازی قابل تأمین است. مضمین پایه «فرهنگ‌سازی، آموزش مستمر، تبلیغات و بازاریابی، ترویج کارآفرینی پرنده‌نگری، مشارکت افراد بومی و مدیریت مؤثر سازمان‌های گردشگری» در ذیل مضمون توانمندسازی و مضمین پایه «زیرساخت‌های گردشگری، تسهیل تردد قانونی گردشگران خارجی، شرایط محیط زیستی، امنیت پایدار، سرمایه‌گذاری هدفمند و ارتقای ظرفیت میهمان‌نوازی» در ذیل مضمون ظرفیت‌سازی قرار می‌گیرند. در انتها، مضمین سازمان‌یافته ذیل یک مفهوم کلی با عنوان هم‌آفرینی پویا قرار گرفتند. یافته‌ها نشان داد مضمین توجه به عوامل محیط‌زیستی و سرمایه‌گذاری هدفمند با پژوهش Moulai Hashjin و همکاران، که پرنده‌نگری را روشی مفید جهت هم‌زمانی رشد اقتصادی و حفظ ذخائر طبیعی می‌داند (۳۴) و هم‌چنین نتایج پژوهش Ghasemi Rahim Baglo، که پرنده‌نگری را صنعتی می‌داند که حافظ کیفیت آب و خاک هست و رفتار محیط زیستی ساکنان منطقه را دارای اثرات مثبت اقتصادی و حفظ زیست‌محیط می‌داند هم‌سو است (۳۱). هم‌چنین پژوهش Vosoughi و Bahramian، بر اهمیت توسعه پرنده‌نگری به‌عنوان یک شیوه حفاظت از زیستگاه‌های پرندگان در اکوسیستم‌های تالاب تأکید می‌نماید (۲۸). هم‌چنین مضمین فرهنگ‌سازی و آموزش مستمر با نتایج پژوهش Sheykhi Ilanloo، که پرنده‌نگری را صنعتی می‌داند که سبب کمک کردن به جوامع محلی، آموزش مردم محلی در مورد ارزش تنوع زیستی و ایجاد انگیزه‌های محلی و ملی برای حفاظت از منابع طبیعی می‌گردد (۲۲)، هم‌جهت هست. مضمون تبلیغات و بازاریابی خاص پرنده‌نگری، یافته‌های پژوهش Mahdinejad، را که به طراحی سامانه توصیه‌گر مبتنی بر وب جهت انتخاب نقاط پرنده‌نگری (این سامانه می‌تواند تصمیم‌گیری در انتخاب مکان پرندگان را برای پرنده‌نگران آسان نماید به نحوی که بتوانند با سلیقه خودشان، مکان مورد نظرشان را انتخاب کنند) پرداخته است (۳۲) و هم‌چنین تحقیق White و Whalter، که گسترش اینترنت و استفاده از تلفن همراه را ابزاری مناسب برای به اشتراک گذاشتن اطلاعات پرنده‌نگران می‌داند تأیید می‌نماید (۵). مضمون تسهیل تردد قانونی گردشگران خارجی

- تدوین برنامه‌های کوتاه‌مدت و بلندمدت پرندنگری توسط سازمان‌های گردشگری.
- بازنگری در آیین‌نامه‌ها و مقررات گردشگری و اصلاح آن‌ها توسط مدیران مجرب طبق نیاز روز.
- فرهنگ‌سازی و تغییر باور مردم و جوامع محلی به اثرات مثبت اقتصادی صنعت گردشگری پرندنگری.

عوامل ظرفیت‌ساز

- ایجاد زیرساخت‌های مناسب توسط دولت و نهادهای مربوط. دولت با ایجاد راه‌های امن و سهل‌العبور، توسعه امکانات رفاهی و اقامتی و رفع نیازهای گردشگران در مناطق مورد نظر می‌تواند سبب توسعه صنعت گردشگری پرندنگری گردد.
- ایجاد امنیت پایدار و ساخت تصویر ذهنی خوب از کشور و روستاها. گردشگران خارجی جهت انتخاب مکان‌های مقصد در ایران به دلیل سوء ذهنیت از ایران از انتخاب جاذبه‌های گردشگری و پرندنگری در این کشور امتناع می‌ورزند لذا با تبلیغات و ایجاد تصویر ذهنی خوب در گردشگران خارجی می‌توان احتمال انتخاب کشور جهت گردشگری و پرندنگری را در گردشگران خارجی بالا برد.
- تسهیل ورود و خروج قانونی گردشگران. ایجاد قوانین سهل ورود و خروج و اخذ آسان مجوزهای لازم سبب ترغیب گردشگران خارجی به منطقه و کشور می‌گردد.
- اختصاص سرمایه به صنعت گردشگری پرندنگری.
- جذب سرمایه‌گذار برای گسترش صنعت پرندنگری. دولت با ترغیب و جذب سرمایه‌گذار و ارائه تضمین‌های لازم برای حفظ امنیت سرمایه‌گذاری در این صنعت می‌تواند سبب توسعه این صنعت گردد.
- اختصاص بودجه جهت بهبود روستاها و مکان‌های پرندنگری. دولت با صرف هزینه جهت ارتقاء مکان‌های پرندنگری و ارتقاء اماکن تفریحی و اقامتی می‌تواند سبب توسعه صنعت گردشگری پرندنگری در کشور گردد.
- اختصاص تسهیلات به روستاییان جهت ساخت مراکز اقامتی و رفاهی و بهبود وضعیت مقصد.
- ایجاد شرایط متناسب با محیط‌زیست مانند استفاده از مواد غذایی مناسب برای پرندگان و عدم استفاده از سموم.

منابع

1. Kargar Asl Zanouzi, Gh., Ezzatpanah, B. and Valizadeh, R., 2019. Identification and analysis of effective drivers in the future development of the commercial tourism industry with a future research approach (case example: Jolfa city). *New Attitudes in Human Geography*. 12(2): 153-170. (In Persian)
2. Walker, K. and Moscardo, G., 2014. Encouraging sustainability beyond the tourist experience: Ecotourism, interpretation and values. *Journal of Sustainable Tourism*. 22(8): 1175-1196.
3. Honey, M., 2008. *Ecotourism and sustainable development: Who owns paradise?* Island Press.
4. Schellhorn, M., 2010. Development for whom? Social justice and the business of ecotourism. *Journal of Sustainable Tourism*. 18(1): 115-135.
5. Walther, B.A. and White, A., 2018. The emergence of birdwatching in China: history, demographics, activities,

محیط‌زیستی (۲۹)، هم‌سو است. این پژوهش، تنها یکی از یافته‌های پژوهش Ghasemi Rahim Baglo، که به این نتیجه رسیده است که گردشگری پرندنگری، اثرات مثبت اقتصادی، فرهنگی و اجتماعی زیادی نداشته است (۳۱)، را رد می‌کند. بر این اساس، پیشنهادهای پژوهش به تفکیک دو بعد اصلی چارچوب پژوهش، عبارت است از:

عوامل توانمندساز

- ایجاد فضای آموزشی مستمر جهت شناساندن صنعت گردشگری پرندنگری به همه افراد مخصوصاً جوامع محلی توسط دولت و سازمان‌های خصوصی و گردشگری با روش‌هایی مانند برگزاری کلاس‌های آموزش گردشگری و پرندنگری، معرفی پرندگان و خصوصیات آن‌ها و همچنین معرفی و شناسایی زیستگاه‌های پرندگان. آموزش گردشگری پرندنگری متناسب با سنین مختلف می‌تواند سبب جذب گروه‌های سنی مختلف از جمله کودکان شود و از دوران کودکی، این صنعت در ذهن آن‌ها نهادینه گردد.
- ایجاد انگیزه در مردم محلی برای حفاظت از محیط زیست توسط دولت و سازمان‌های مربوط به گردشگری و فرهنگ‌سازی جهت ایجاد تمایل به حفاظت از پرندگان و آشنا شدن با زیبایی‌های پرندگان کمیاب.
- ترغیب مردم محلی به تولید صنایع دستی که سبب جذب بیشتر گردشگران می‌گردد.
- تشویق مردم به پاک‌سازی محیط‌زیست و متقابلاً عدم ایجاد آلودگی در محیط‌زیست.
- تقویت دیپلماسی عمومی و برقراری روابط سیاسی دوستانه با دیگر کشورها توسط دولت. توسعه دیپلماسی عمومی و روابط دوستانه سبب می‌گردد که گردشگران خارجی تمایل بیشتری به مشاهده و تحقیق درباره کشور میزبان پیدا کنند و با اعتماد بیش‌تر وارد عرصه گردشگری در این کشور شوند و همچنین دولت‌ها تمایل بیش‌تری به صرف هزینه در کشور میزبان داشته باشند.
- مشارکت دادن جوامع محلی در تصمیم‌گیری‌ها در صنعت گردشگری پرندنگری.
- حمایت دولت از صنعت گردشگری پرندنگری. دولت می‌تواند با قرار دادن صنعت گردشگری پرندنگری در زمره صنایع مهم و حمایت‌های مالی و فرهنگی، سبب توسعه این صنعت گردد.
- آموزش مدیران دولتی در سازمان‌های مربوط به گردشگری و پرندنگری. انتخاب مدیر لایق و متخصص در زمینه گردشگری پرندنگری و یا آموزش آن‌ها موجب افزایش کارایی سازمان‌های مربوط خواهد شد و در نتیجه سبب توسعه این صنعت خواهد گردید.
- تبلیغات و بازاریابی در رسانه‌های مختلف جهت آشنایی و شناساندن صنعت پرندنگری و ترغیب مردم به این صنعت.
- به‌کارگیری افراد جویای شغل مخصوصاً افراد محلی و بومی در توسعه صنعت پرندنگری.
- الگو گرفتن از مقصدهای موفق در صنعت گردشگری پرندنگری.

25. **Moorhouse, T.P., Dahlsjö, C.A.L., Baker, S.E., D'Cruze, N.C. and Macdonald, D.W., 2015.** The customer isn't always right - Conservation and animal welfare implications of the increasing demand for wildlife tourism. *PLoS ONE*. 10(10): e0138939. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0138939>.
26. **Fadaee, S., 2018.** Ecotours and politics of fun in Iran: From contested state- society relations to emancipatory nature society relations. *The Sociological Review*. 66(6): 1276-1291.
27. **Choi, M.A., 2020.** Multiple environmental subjects: Governmentalities of ecotourism development in Jeungdo, South Korea. *Geoforum*. 110: 77-86.
28. **Vosoughi, L. and Bahramian, S., 2017.** Examining the Effective Factors on Increasing Demand for Bird-watching Tourism (A Case Study of Miankaleh Wetland; Mazandaran Province). *Geographical Journal of tourism space*. 6(24): 135-165. (In Persian)
29. **Rurangwa, M.L. and Whittaker, R.J., 2020.** Making space for birds: Sourcing solutions from the mountain gorilla conservation model in Rwanda. *Journal for Nature Conservation*. 54: 1-10.
30. **Gaston, A.J., 2001.** Taxonomy and conservation: thoughts on the latest Bird Life International listings for seabirds. *Marine Ornithology*. 29: 1-6.
31. **Ghasemi Rahim Baglo, N., 2017.** Investigating the impact of bird watching on environmental protection, case study: Sarkhroud, Mazandaran province. University of Knowledge and Culture. Faculty of Tourism Sciences. Master's thesis. Ecotourism field - nature tourism. (In Persian)
32. **Mahdinejad, M., 2016.** Providing a recommender system for selecting bird watching spots in Golestan province. Iran, Thesis for obtaining a master's degree in the field of environment, Gorgan University of Agricultural Sciences and Natural Industries. (In Persian)
33. **Hashemi, F., 2015.** The effect of bird watching on the development of local community economy, a case study: villages in Miqan region. University of Knowledge and Culture. Faculty of Tourism Sciences. Master's thesis in the field of nature tourism (Ecotourism). (In Persian)
34. **Moulai Hashjin, N., Houshmand, A. and Rahimi, R., 2014.** Locating birdwatching stations in the wetlands of Gilan province with a tourism approach. *Geographical Journal of tourism space*. 3(12): 89-106. (In Persian)
35. **Yekani Motlagh, E., Hajjarian, M., Hosseinzadeh, O. and Alijanpour, A., 2020.** The difference of expert opinion on the forest-based ecotourism development in developed countries and Iran. *Land Use Policy*. 94: 104549.
36. **Einali, J., Mohammadi Yeganeh, B. and Ghasemlou, H., 2019.** The role of creative tourism in sustainable development of rural areas (Case study: historic-cultural villages in north-west of Iran). *Journal of Research and Rural Planning*. 8(2): 19-39.
37. **Sangpikul, A., 2020.** Tourist perceptions of guided ecotourism tours in Thailand. *Tourism and Hospitality Research*. 20(2): 245-256.
38. **Fernández-Llamazares, Á., Fraixedas, S., Brias-Guinart, A. and Terraube, J., 2020.** Principles for including conservation messaging in wildlife-based tourism. *People and Nature*. 2(3): 596-607.
39. **Braun, V. and Clarke, V., 2006.** Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*. 3(2): 77-101.
40. **Boyatzis, R.E., 1998.** Transforming qualitative information: thematic analysis and code development. Sage Pub.
41. **Attride-Stirling, J., 2001.** Thematic networks: an analytic tool for qualitative research. *Qualitative research*. 1(3): 385-405.
42. **Abedi Jafari, H., Taslimi, M.S., Faghihi, A. and Sheikhzade, M., 2011.** Thematic Analysis and Thematic Networks: A Simple and Efficient Method for Exploring Patterns Embedded in Qualitative Data Municipalities). *Strategic Management Thought*. 5(2): 151-198. (In Persian)
43. **Ghasemi, M., Kamranifar, H. and Hayati, S., 2015.** Preparation of solutions for improving cultural tourism in rural areas, by synthesizing strategic planning models and artificial neural network. *Journal of Rural Research*. 6(3): 567-592. (In Persian)
6. **Sutawa, G.K., 2012.** Issues on Bali tourism development and community empowerment to support sustainable tourism development. *Procedia Economics and Finance*. 4: 413-422.
7. **Wong, H.S., 2009.** Birdwatching tourism and the possibility of developing cross-border birdwatching in Hong Kong and China. M. A. Thesis. University of Hong Kong, Pokfulam, Hong Kong SAR. Retrieved from http://dx.doi.org/10.5353/th_b4378441.
8. **Steven, R., Morrison, C. and Castley, J.G., 2015.** Birdwatching and avitourism: A global review of research into its participant markets, distribution and impacts, highlighting future research priorities to inform sustainable avitourism management. *Journal of Sustainable Tourism*. 23(8-9): 1257-1276.
9. **Aazami, M. and Shanazi, K., 2020.** Tourism wetlands and rural sustainable livelihood: The case from Iran. *Journal of Outdoor Recreation and Tourism*, 30, 100284. Available at: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S2213078020300086>.
10. **Mehdinasab, M., 2019.** The Survey of Biodiversity Birds Waterfowl and Waders Wintering Wetlands Poldokhtar. *Journal of Animal Environment*. 11(2): 105-114. (In Persian)
11. **Latifi, M., Moshtaghie, M. and Radan, A., 2019.** The study of biodiversity changes of birds in different seasons (Case study of Kolah Ghazi National Park). *Journal of Animal Environment*. 11(1): 125-132. (In Persian)
12. **Ansari, A., Kolnegari, M. and Faraji, Z., 2018.** Identification of fauna of birds in Meighan Wetland Forbidden Hunting Region of Arak. *Journal of Animal Environment*. 10(2): 65-72. (In Persian)
13. **Morshed, R. and Varasteh Moradi, H., 2017.** Avian density and diversity in forest gaps and closed canopy areas of Golestan National Park. *Journal of Animal Environment*. 9(3): 117-126. (In Persian)
14. **Behrouzi-Rad, B., 2017.** Community Structure and Species Diversity of Birds at Ramshir Dam Lake in Winter and Spring 2015. *Journal of Animal Environment*. 9(2): 87-98. (In Persian)
15. **Golghamat Raad, N., 2019.** A strategic approach to tourism development barriers in Iran. *Journal of Tourism and Hospitality*. 8(3): 1-8.
16. **Higginbottom, K., 2004.** Wildlife Tourism: An Introduction. In Higginbottom, K., (Ed.), *Wildlife Tourism - Impacts, Management and Planning*. Altona: Common Ground Publishing Pty Ltd. 1-11.
17. **Jørgensen, F.M.Ø., 2018.** Depreciative tourist behaviour in a protected birdwatching site: A qualitative study of birdwatchers on Hornøya, M.A. Thesis, Northern Norway, Faculty of Environmental Sciences and Natural Resource Management.
18. **World Bank, 2018.** Supporting sustainable livelihoods through wildlife tourism. Washington, DC: The World Bank Group world. Routledge. <https://doi.org/10.1596/29417>.
19. **Bluwstein, J., 2017.** Creating ecotourism territories: Environmentalities in Tanzania's community-based conservation. *Geoforum*. Vol. 83, pp: 101- 113. <https://doi.org/10.1016/j.geoforum.2017.04.009>.
20. **Powell, R.B., Brownlee, M.T.J., Kellert, S.R. and Ham, S.H., 2012.** From awe to satisfaction: Immediate affective responses to the Antarctic tourism experience. *Polar Record*. 48(2): 145-156.
21. **Cordell, H.K. and Herbert, N.G., 2002.** The popularity of birding is still growing. *Birding*. 34: 54-59.
22. **Sheykhi Ilanloo, S., 2017.** Bird watching ecotourism and its effects on environmental protection. *Boom Koreh*. 1(1): 1-7. (In Persian)
23. **Kerlinger, P. and Brett, J., 1995.** Hawk Mountain Sanctuary: A case study of birder visitation and birding economics. *Wildlife and recreationists: Coexistence through management and research in Wildlife and recreationists: coexistence through management and research*. Island Press, Washington, D. C. 271-280.
24. **Sekercioglu, C.H., 2002.** Impacts of birdwatching on human and avian communities. *Environmental Conservation*. 29(3): 282-289.